

SPOMENAR – TRADICIJSKI ŽANR SPONTANE KULTURE DJECE I MLADIH

Mirjana DURAN
Visoka učiteljska škola, Osijek

UDK: 394-053.2/.6(497.5)(091)"18/19"
316.723-053.2/.6(497.5)(091)"18/19"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5. 5. 2002.

Postfolklor ili takozvana treća kultura distancirana je od službene, elitne kulture, ali i od patrijarhalne seoske. Kada je riječ o tvorevinama iz ovoga kruga, stvaraoci i prenosioci kojih su djeca i mladi, u Hrvatskoj nalazimo gotovo neistražen prostor. Spomenar se u tradiciji spontane kulture djece i mladih u Hrvatskoj prenosi s generacije na generaciju barem od devetnaestoga stoljeća. Cilj ovoga rada bio je utvrditi što sve sadrže spomenari, kada se javljaju, kakva im je trajnost i u kakvu su odnosu sa sličnim tvorevinama u svijetu (*Autograph Album*, *Poesiealbum*, *Albom-pesennik*). Koristeći se metodom analize sadržaja, analizirali smo 108 spomenara između 1874. i 2000. godine. Najstarije izdvojene stranice spomenara potječu iz prve polovice 19. stoljeća. Između 1874. i 2000. godine spomenari imaju relativno stalnu strukturu. Postoji stanovita sinteza likovnog i jezičnog izražaja. Vodeće teme spomenarskih slikara jesu cvijeće, jedrilice, krajolici i vedute, lijepi ženski i smiješni muški likovi. Rabi se olovka, olovka u boji, tuš, tempera, vodene boje, flomasteri. Govorne poruke u spomenarima jesu: osobne netradicionalne poruke, govorne poruke preuzete iz književnosti te tradicionalne govorne poruke koje se prenose s koljena na koljeno. Građu od 690 tradicionalnih spomenarskih poruka razvrstali smo po tematskoj jezgri te po odnosu prema temi. Tako dobivene kategorije dovode se u relaciju s razvojno-psihološkom podlogom. Velika je sličnost s tvorevinama djece i mladih na engleskom, ruskom i njemačkom govornom području.

U svakoj kulturi nalazimo i one kulturne tvorevine u kojima se djeca i mladi javljaju kao stvaraoci, posrednici i prenosioci (šale, priče, pjesme, crni humor, potajni erotski folklor, tajni jezici, magija, gatalice, zakoni mladih, leksikoni, spomenari, dnevници, stihovi izazivanja, igre, djevojačke pjesmarice itd.). U ovom radu riječ je o zanimljivom žanru iz toga kruga – spomenaru.

Kulturne tvorevine *dječjeg naroda*¹ egzistiraju po načelima koja vrijede za narodnu kulturu. Karakterizira ih anonimno stvaralaštvo mnogih pojedinaca, sintetičnost i cjelovitost, za razliku od diskurzivnosti službene kulture, tekovine koje su fiksirane i dokumentirane. Narodna kultura, kultura smijeha, kako bi rekao Bahtin (1978.), suprotstavljena je ozbiljnom svijetu svakodnevnice. Dječja je tradicija, uz to, suprotstavljena pravilima i moćnom svijetu odraslih. Možda zbog toga ili zbog egocentričnosti odraslih (nemogućnosti odmicanja od pozicije odraslog) tvorevine dječje i mladenačke supkulture nisu ni izbliza tako proučene kao one u odraslih, pa se malo zna o pojedinim žanrovima dječje tradicije. Tako je u književnosti dosta napisano o usmenoj književnosti odraslih (lirske, epske pjesme itd.), naći ćemo i građu koju su odrasli namijenili djeci, ali kad potražimo istraživanja usmene književnosti čiji je stvaralac, posrednik i prenosilac dječji narod, nailazimo na gotovo crnu rupu. Pregled literature koja bi se mogla ticati ove problematike u nas (s područja psihologije djetinjstva, pedagogije djetinjstva, etnografije djetinjstva, etnologije, folkloristike, usmene narodne književnosti) pokazuje da odrasli gotovo ignoriraju pojedina područja raznolike dječje supkulture. Produkti dječje supkulture mogu biti predmetom istraživanja različitih disciplina, a smatram ih posebno zanimljivim za razvojnu psihologiju.

U inozemnoj literaturi nalazimo različito određenu terminologiju koja se odnosi na tradicionalne oblike dječjeg stvaralaštva. Neki autori upotrebljavaju sintagme dječji folklor i dječja tradicija kao sinonime. Tako Opie, I. i Opie, P. (1969., 1977.) razmatraju kao oblik dječjeg folkloru: igre, grafite, stihove, šale, rugalice, tajni jezik te razne aktivnosti dječjih grupa (koje se prenose s generacije na generaciju i nekada opstaju cijelo stoljeće – npr. pozvoniti na sva zvana pa pobjeći). Simon J. Bronner (1988.), govoreći o američkom dječjem folkloru, opisuje rime, šale, parodijske pjesme, legende iz kampova, igre, priče, tajni jezik itd. Sutton-Smith (1972.) slično sagledava ovu problematiku.

Vinogradovu (1925.) termin dječji folklor obuhvaća samo usmeno i samo riječima izraženo kolektivno stvaralaštvo djece. Osorina (1983.) dječji folklor određuje kao oblik kolektiv-

noga stvaralaštva djece koji se ostvaruje i učvršćuje u sistemu stabilnih tekstova, koji se predaju neposredno s generacije na generaciju djece i imaju važno značenje u reguliranju njihovih igara i komunikacijske djelatnosti. Dakle, dječja tradicija shvaća se kao širi pojam, koji – osim dječjega folklor – obuhvaća razna iskustva i aktivnosti dječjih grupa, znanje igara i njihovih pravila, vjerovanja, šale, zabavu, norme ponašanja itd.

Smatram da sa semiotičkoga gledišta stvaranje semiotičke realnosti u kulturi nije vezano samo za jezik nego i za ikoničke semiotičke sustave (kao oblik eksternalizacije simboličke funkcije čovjeka), koji također imaju svoju gramatiku i višeslojnu organizaciju, a mogu biti materijalni nositelji dječje tradicije.

Neklyudov (2001., 2002.) govori o folkloru i postfolkloru. Pod folklorom razumijeva "prije svega arhaičnu, seosku, patrijarhalnu tradiciju s trajnim, određenim, jasnim, oblicima postojanja" (Neklyudov, 2002., 1). Postfolklor ili takozvana treća kultura, kaže ovaj autor, distancirana je od službene elitne kulture, ali i od patrijarhalne seoske. Riječ je o neoficijelnoj, od raznih elemenata sastavljenoj gradskoj, spontanoj kulturi i njezinoj tradiciji. Iako postfolklorni žanrovi niču u gradovima, oni se šire daleko izvan njihovih granica. Postfolklor je poput masovne kulture, policentričan i fragmentaran, a povezan je sa socijalnim, profesionalnim, dobnim klanovima. Kao svaku sinkretičnu tradiciju, postfolklor sastavljaju složeni semiotički ansambli, a prakticiraju ih određene grupe, npr. tinejdžeri, turisti, alpinisti, vojnici, đaci itd.

Ruski autori Borisov (1997., 2001.) i Kalahsnikova (2001.) pišu o djevojačkim albumima (vrlo slični našim spomenarima) kao o postfolklornom žanru koji je nastao u gradovima, a proširio se izvan njihovih granica. (Tako je i kod nas.) Kada je riječ o distanciranosti postfolklornih žanrova (pa i spomenara) od elitne kulture, mislim da treba naglasiti i dimenziju prožimanja ovih dvaju kulturnih slojeva (što pokazuju redigirani književni tekstovi u djevojačkim albumima i spomenarima). Kada je pak riječ o distanciranosti od patrijarhalne seoske kulture, važno je reći da su se žanrovi spontane kulture djece i mladih koji su nastali u gradovima kod nas proširili i na selo (čak i grafiti) te da u našim selima ne nalazimo više klasičan duh patrijarhalno seoske kulture.

Pod utjecajem promjena u 90-im godinama urbani školski folklor postaje nov predmet istraživanja u ruskoj folkloristici. Godine 1988. izlazi opsežna (744 str.) knjiga *Ruski školski folklor: od pikove dame do obiteljskih priča*. Ova antologija školskoga folkloru upoznaje čitatelja s usmenim i pismenim dječjim folklorom, ljubavnim i sablažnjivim stihovima, igrama, magijom i mitologijom, strašnim pričama, prizivanjima duho-

va, djevojačkim ljubavnim pričama u rukopisu, uličnim grafitima, parodijskom poezijom školske djece, dječjim baladama, raznim albumima (rukopisni djevojački albumi, albumi iz dječjih kolonija), posebnim rječnikom koji stvaraju školarci itd.

Kod nas sintagma *dječji folklor* za većinu ljudi ima konotaciju narodnih plesova i pjevanja koje izvode djeca (a asociira na folklorne grupe, folklor kao slobodnu aktivnost djece u školi i sl.). Zbog toga radije govorim o pojedinim žanrovima koji postoje u tradiciji spontane kulture djece i mladih. Istražujući ih, kod školske djece nalazim i spomenare. Kako sam ga i sama imala, a znam da su ga imale i moja mama i moja baka te da ih mnogi odrasli (uglavnom žene) čuvaju kao nešto važno iz njihova odrastanja, odlučila sam istražiti ovu pojavu. Koliko znam, nitko u Hrvatskoj, a ni na području bivše države, nije pisao o ovoj temi.

U *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) piše: "Spomenar – đaćka bilježnica posebna oblika i opreme koja se daje dragim kolegama da u nju upišu svoje ime uz popratni tekst radi čuvanja uspomene". Međutim ova definicija ne kaže da je važan sastavni dio spomenara u Hrvatskoj (kako nekad – tako i danas) uz tekst i slika, pa bi točnije određenje bilo: da u nju nešto nacrtat / naslikat, napiše neki tekst, upiše svoje ime.

➔ SLIKA 1
Cjelovitost likovnog i jezičnog izražaja na stranicama spomenara iz 1933. i 1986. godine

Ako ova definicija želi biti sveobuhvatna, iz nje bi trebalo izbaciti pridjev *đaćka*, iako spomenar najčešće (pogotovo danas) imaju đaci. Naime, listajući spomenare s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, kada su neke vlasnice imale između 15 i 20 godina, saznajemo da nisu sve bile đaci,² a našla sam i – doduše rijetke – spomenare koji su pripadali vojnicima. Točno je da je oprema korica posebna, a na njoj se vidi pečat vremena iz kojeg spomenar potječe, ali važna je i odrednica da su listovi bilježnice bez crta kako bi se moglo crtati/slikati. Vlasnice su uglavnom (dakle ne uvijek) djevojčice/dje-

vojke, a u spomenar se upisuju prijateljice, dječaci/mladići, ali i roditelji, rođaci, učitelji itd.

CILJ I NAČIN ISTRAŽIVANJA

Već iz definicije spomenara u spomenutom *Rječniku hrvatskoga jezika* vidi se da se o spomenaru malo toga sustavno zna. Stoga je cilj ovoga rada bio prikupiti i istražiti ovu građu iz što duljeg razdoblja, utvrditi što sve sadrže spomenari, kakva je trajnost i promjenjivost ovoga žanra te u kakvu su odnosu naši spomenari sa sličnim tvorevinama u svijetu.

UZORAK I METODA

Istraživanje smo ograničili na područje Slavonije. Odlučivši se istražiti ovaj žanr na području Slavonije, obratila sam se najprije muzejima u Osijeku, Vinkovcima, Slavanskom Brodu i Požegi. Činjenice da muzej u Požegi ima četiri spomenara, u Osijeku dva, u Slavanskom Brodu četiri, u Vinkovcima ih nemaju³ (a čuvaju se kao dio obiteljske ostavštine, a ne zbog toga što su zanimljivi sami po sebi) uputile su me na prikupljanje građe. U prikupljanju građe pomogli su mi studenti iz Slavonije koji studiraju u Osijeku, njihove majke i bake, moje kolege i prijatelji.⁴ Iako je broj spomenara koji mi je prošao kroz ruke daleko veći (pogotovo onih novijega datuma), sustavno sam se bavila sa 108 spomenara čija se starost vidi iz tablice koja slijedi, a koji podrijetlom pokrivaju cijelu Slavoniju.

➔ **TABLICA 1**
Broj analiziranih
spomenara po
desetljećima

Desetljeće	Broj spomenara
1880. – 1890.	1
1890. – 1900.	1
1900. – 1910.	3
1910. – 1920.	4
1920. – 1930.	9
1930. – 1940.	10
1940. – 1950.	10
1950. – 1960.	10
1960. – 1970.	10
1970. – 1980.	10
1980. – 1990.	10
1990. – 2000.	30

Najstarije spomenarske stranice ovog uzorka iz spomenara su Justine Diklić i Eleonore Mihelić, a potječu iz prve polovice 19. stoljeća i čuvaju se u Gradskom muzeju Požege kao dio obiteljske ostavštine. (Nažalost nisu sačuvani cijeli spomenari, nego istrpane stranice.) Dvije slike vezene su tankom iglom na papiru.

Spomenar Adelhaide Sieber, rođene 1874., u vlasništvu je njezina unuka, umirovljenoga profesora Bogdana Mesingera.

Prvi je upis iz 1889. godine, kada je Adelhaida imala 15 godina, a posljednji na dan njezina vjenčanja 1898., kada je imala 23 godine.

Sljedeći je po starosti spomenar Pauline Najer, koji se čuva u Muzeju Slavonije u Osijeku. Godina rođenja vlasnice nije poznata, a zapisi u spomenaru pisani su od 1893. do 1896. na hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku.

Jedan od spomenara pisanih između 1900. i 1910. godine pripadao je književnici Zlati Kolarić-Kišur (Gradski muzej Požega). Zanimljivo da ga je dobila kada je imala sedam godina.

Sva tri spomenara koja potječu između 1910. i 1920. pisana su hrvatskim, njemačkim i mađarskim jezikom. Iz jednog spomenara vidi se da ga je vlasnica dobila na poklon za 19. imendan. Spomenarske zapise nastale poslije 1920. godine, sudeći po njihovu broju, lakše je naći.

Koristeći se metodom analize sadržaja, pokušali smo doći do sistematskoga, kvalitativnoga i kvantitativnoga opisa manifestnoga i latentnoga sadržaja poruka u spomenarima.

REZULTATI I RASPRAVA

Što sve sadrže spomenari

Spomenari imaju relativno ustaljenu strukturu, koja se sačuvala u ispitivanom razdoblju. Na početku, ne obavezno, najčešće stoje neke upute vlasnika ili pozivi za upis koji se javljaju u različitim varijantama, a tradicionalni su ovi:

Tko mi je prijatelj,
tko mi dobro misli,
nek mi za budućnost
jedan spomen smisli.⁵

ili

Ja sam vlasnik spomenara,
molim da mi se po njemu ne šara.
Lijepo piši, gumicom ne briši,
ali dobro znaj, listove mi ne kidaj.
Listovi su svi na broju,
prepoznat ću ruku tvoju!⁶

ili

Tko mi želi učiniti
jedan mali dar,
neka mi se upiše u moj SPOMENAR.⁷

I zaista, stranice spomenara nalikuju na darove. Zato mi se čini da riječ spomenar potječe od dvije riječi: spomen i dar. Onaj tko se upisuje zauzme jednu cijelu stranicu i na nju obično nešto naslika ili nacрта, napiše i potpiše se. No ima i takvih stranica na kojima upisani samo slikaju ili crtaju uz potpis ili pak samo pišu neki tekst uz potpis.

U spomenarima vrlo često postoji Društveni list, koji se proteže preko dvije stranice, a u vrijeme socijalizma nazivao se Drugarski list. Na ovoj stranici upisnici se samo potpišu, stave datum (iako su to već učinili na svojoj spomen-stranici) ili napišu kojem razredu pripadaju. Neki spomenari imaju isti takav Nastavnički ili Profesorski list. Preko dvije stranice proteže se i Šaljivi list, u koji se upisuju šaljivi stihovi koji se najčešće odnose na vlasnika spomenara, kao recimo:

Kad te gledam iz profila,
Ličiš mi na krokodila.⁸

Što se ono iza brda praši
To Marija na krmači jaši.⁹
itd.

Oni koji se upisuju u šaljivi list ostaju anonimni ili samo navedu inicijale. Ponekad se na listu spomenara savije ugao i tako se dobije trokut, na koji se nešto napiše, izvana i iznutra. Na primjer, izvana piše: ne otvaraj, molim te jer tu piše – a unutra piše: volim te.

Postoji stanovita sinteza likovnog i jezičnog izražaja, koja se očituje u izgledu stranica, a katkada i u temi crteža i stiha.

Razmotrimo (uvjetno odvojene) likovne i govorne poruke!

Likovne poruke

Slikarstvo u spomenarima nedirnuta je tema i zahtijeva ozbiljniji pristup likovnih pedagoga. Neki će reći da tu ima mnogo kiča. No bez obzira na likovne vrijednosti, likovna dimenzija kao izraz stvaralaštva djece i mladih izvan škole trebala bi biti zanimljiva za likovne pedagoge, razvojne psihologe, etnografe. To pokazuje i slika gimnazijalca Matka Peića, kasnije slikara i književnika, koju sam našla u spomenaru Požežanke Zdenke Pavletić-Jakšić. Iako u devetom desetljeću, vlasnica pomno čuva svoj djevojački spomenar i o svakoj stranici može vam nešto ispričati.

Vodeće teme spomenarskih slikara jesu: cvijeće, krajolici i vedute, jedrilice na moru, junaci crtanih filmova (nakon pojave crtanoga filma), lijepi ženski i smiješni muški likovi, pa onda i ostalo. Treba naglasiti da ove teme (osim veduta) nalazimo u svim razdobljima. Nakon 1970. vedute nismo našli ni u jednom spomenaru. Upotrebljava se olovka, olovka u boji, tuš, tempera, vodene boje, a između 1970. i 1980. nastaje prava invazija flomastera, koja traje i danas. (Danas je spomenar najčešći u četvrtom razredu.) Stavljaju se i gotove naljepnice, ali se lijepi i platno, vuna, staklo, papir.

Govorne poruke u spomenarima

Zanemarujući činjenicu o cjelovitosti likovnog i jezičnog izražaja, baveći se samo onim što je napisano, uočavaju se tri osnovne skupine govornih poruka:

1. Osobne poruke (nisu tradicionalne)
2. Govorne poruke preuzete iz književnosti
3. Tradicionalne spomenarske govorne poruke.

Za osobne, netradicionalne poruke najčešće se odlučuju odrasli koji se upisuju u spomenar (učitelji, tetke, roditelji itd.), ali i neki vršnjaci. Takve poruke nalazimo u spomenarima svih razdoblja našeg uzorka. Kojiput su to osobni pjesnički pokušaji. Primjeri takvih poruka:

Draga Matea!
Želim ti sve najbolje u životu, puno sreće, uspjeha i ljubavi.
Neka te u životu prati sreća. Neka ti se ostvare sve tvoje želje.
Budi zdrava, vesela i uspješna.
Tvoja učiteljica

Spomenar M. T. (1996.)

Jednom kada odrasteš i djetinjstvo bude iza tebe,
Uzmi ovaj spomenar i sjeti se našeg druženja na Karašici.
Tvoja prijateljica Ljubica

Spomenar I. T. (1975.)

Sedam ti je upravo ljeta,
zdrava si mi poput cveta,
Samo još mi dobra budi
i svi će te volit ljudi.
Tata

Spomenar Z. J. (1926.)

U spomenaru gospođe Z., koja je željela ostati anonimna, nalazi se pjesma koju je za nju 1931. godine napisao prijatelj njezina oca. Očev prijatelj bio je hrvatski pjesnik Dragutin M. Domjanić (1875. – 1933.). Uz dopuštenje vlasnice spomenara, ovu nikad objavljenu pjesmu (kopiju rukopisa) objavljujemo u knjizi koja je u tisku.¹⁰

Govorne poruke preuzete iz književnosti stihovi su poznatih pjesnika ili misli izrečene u književnom proznom tekstu. Nalazimo ih kao navode, ali i bez navođenja autora.

Ne može se biti samo djelomično dobar.
(Tolstoj)

Za uspomenu od G. Irene

Spomenar LJ. K. (1966.)

No kako se ovi tekstovi pišu uglavnom po sjećanju, ponekad su nenamjerno promijenjeni. Neki su pak redigirani, uz sačuvanu tematiku i literarnu ozbiljnost. Tako je, na primjer, do 1940. najčešće po sjećanju redigiran pjesnik Petar Preradović. Pomicanjem dobi vlasnica spomenara naniže broj ovih poruka smanjuje se u korist tradicionalnih poruka. Ovaj kvalitativni skok osjeća se nakon 1950. te nakon 1970.

Najbrojnije, u svim razdobljima, jesu spomenarske tradicionalne govorne poruke. Mnoge od tih poruka poznate su

svim generacijama žena u Hrvatskoj. Čak i oni koji tvrde da se ne sjećaju stihova iz spomenara znaju završiti mnoge stihove ako čuju početak. (Na primjer: Tko te voli više od mene / nek još jedan list okrene / ali listova nema više / ja te volim ponajviše.) Govorne poruke spomenarske tradicije (najčešće stihove), na osnovi prikupljene građe, mogu se razvrstati prema više kriterija. Prikupljena građa sugerira razvrstavanje po tematskoj jezgri te po odnosu prema temi.¹¹

Tematske jezgre tradicionalnih govornih poruka uočljive u spomenarima cjelokupnog uzorka jesu:

1. Ljubav
 - a) definiranje ljubavi
 - b) izjave ljubavi i naklonosti
 - c) o ljubavi
2. Prijateljstvo
 - a) definiranje prijateljstva
 - b) izjave prijateljstva
 - c) o prijateljstvu
3. Ti i ja
 - a) O tebi
 - b) Ja ti želim
 - c) Ti se sjeti mene – uspomena
 - d) Ja te neću zaboraviti
4. Savjeti
5. Kakvi su muškarci i dječaci
6. Budućnost – sadašnjost – prošlost
7. Pozivi i upute za upis u spomenar
8. Škola

Odnos prema ovim temama javlja se u dvije varijante, ozbiljnoj i šaljivoj, i to u svim kategorijama, osim u prijateljstvu, pozivima i uputama za upis te u školi. Pristup temama prijateljstvo, pozivi i upute isključivo je ozbiljan, a temi škola isključivo šaljiv. Potrebno je napomenuti da postoji i skupina šaljivih govornih poruka u kojima je tematska jezgra potisnuta te skupina refleksivnih govornih poruka koje imaju težinu mudrosti. Naravno, dosta je preklapanja i hibridnih tvorevina. Pogledajmo primjere¹² za navedene vrste, vodeći računa o tematskoj jezgri, te ozbiljan i šaljiv pristup.

Ozbiljan pristup

Šaljiv pristup

1. Ljubav

a) definiranje ljubavi

Ljubav je najvrednija nota
u tako tužnoj simfoniji života.

Ljubav je livada na kojoj pasu
zaljubljeni magarci.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 529-554

DURAN, M.:
SPOMENAR...

b) izjava ljubavi i naklonosti

Ptica voli goru,
riba voli vodu,
a ja volim tebe,
više nego sebe.

Koliko te volim
ne mogu ti reći,
srce mi skače,
k'o prase u vreći.

c) o ljubavi

Teško je ljubiti,
a ljubav kriti,
u srcu plakati,
a nasmijan biti.

Neko voli burek,
neko voli kifle,
a ja volim dečka
koji nosi rifle.

2. Prijateljstvo

a) definiranje prijateljstva

Prijateljstvo je zvijezda
koja nebo krase,
treba je čuvati da se ne ugasi.

b) izjava prijateljstva

Karanfil i ruža
to su cvijeta dva,
ti si Irena
moja prijateljica.

c) o prijateljstvu

Prijateljstvo i prijatelj
lijepe su to riječi,
ali pravo prijateljstvo
teško je steći.

3. Ti i ja

a) o tebi

Ti si tako lijepa,
ti si kao cvijet,
širi svoje latice
da ih vidi svijet.

Ivana je prava cura,
svako veče s drugim fura,
bio đavo ili vrag,
Ivani je svako drag.

b) želim ti

Nek ti ovaj cvijetak reče,
koliko ti želim ljubavi i sreće.

Želim ti muža
balava k'o puža.

c) ti se sjeti mene – uspomena

Ne pišem ti spomenar
da ti trošim vrijeme,
već da me se sjetiš
i radi uspomene.

Sjeti se mene kad jedeš supe,
a ja ću se tebe kad brišem

d) ja te neću zaboraviti

Ovaj mali spomen
nek ti čuva sreću,
a ja tebe Ljerka
zaboravit neću.

Ovaj mali medo
nek ti nosi sreću,
možda te do sutra
zaboravit neću.

4. Savjeti

Slušaj savjet roditelja,
pa ćeš uvijek sretna biti,
u životu nikad nećeš
gorke suze lići.

Kada ideš ulicom
ne vrti guzicom,
već idi pravo
i reci zdravo.

5. Kakvi su muškarci i dječaci

Muškarac je glumac
koji glumi s tobom,
kad odigra ulogu,
on ti kaže zbogom

Lete, lete lastavice,
dječaci su varalice,
koji kaže da te ljubi,
ti ga lupi preko zubi.

6. Budućnost – sadašnjost – prošlost

Kada budeš stara osijedjela baka,
Uzmi ovu knjigu uspomenu đaka.

Kad si bila mala
voljela si zvečke,
a sad voliš kratko
ošišane dečke.

7. Pozivi i upute za upis u spomenar

Riši, piši, gumicom briši,
ali jedno dobro znaj,
listove mi ne kidaj.

8. Škola

Ideš kroz šumu i vidiš zeca,
dođeš u školu, dobiješ keca.

Šaljivi stihovi s potisnutom tematskom jezgrom

Kada vidiš glistu
da na plotu spava
ponesi je kući,
jer ju boli glava.

Refleksivne govorne poruke s težinom mudrosti

Suza je najmanja kap kiše
od koje se najviše pokisne.

Tko misli ne, profitira.

Svaka klasifikacija ovakve građe uvjetna je jer nema čistih kategorija. Podjelu govornih poruka prema tematskoj jezgri koja je ovdje prikazana ne smatram čvrstom i jedino mogućom. Klasifikacija je upotrijebljena tek kao oruđe logičke analize, kako bismo saznali koje to teme *žuljaju* vlasnike spomenara. Elementi ove klasifikacije mogu se prestrukturirati i tako dobiti novi uvidi o toj građi. Tako podgrupe c (ti se sjeti mene) i d (ja te neću zaboraviti) – koje se nalaze u kategoriji ti i ja – mogu se priključiti kategoriji budućnost – sadašnjost – prošlost jer je riječ i o tom odnosu. Sve govorne poruke koje se tiču izjave ljubavi i naklonosti mogu se povući iz kategorije ljubav i priključiti kategoriji ti i ja i tako dalje.

Kada se 690 govornih poruka, s uočljivom tematskom jezgrom, razvrsta u 8 navedenih kategorija, dobiva se sljedeća učestalost izražena u postotcima:

➔ TABLICA 2
Učestalost govornih
poruka razvrstanih po
tematskoj jezgri

		%
Ljubav	a	6,9
	b	11,6
	c	22,5
Priateljstvo	a	2,0
	b	2,5
Ti i ja	a	5,8
	b	5,0
	c	12,7
	d	1,1
Savjeti		13,0
Muškarci dječaci		1,4
Budućnost, sadašnjost, prošlost		13,0
Pozivi i upute		1,0
Škola		1,5

Treba naglasiti da je svaka različita poruka brojena samo jednom, iako se u obrađenom uzorku spomenara ponavlja više puta. Dakle, svaka je brojena poruka različita. (Iz toga proizlazi da ne možemo zaključiti kako, na primjer, tema pozivi i upute čini 1% svih tradicionalnih spomenarskih poruka, jer se ista uputa ponavlja u mnogim spomenarima, a brojena je samo jednom.)

Vodeća tema spomenara jest ljubav. Traži se odgovor na pitanje što je to ljubav, govori se o ljubavi, izjavljuje se ljubav. Ljubav se ne odnosi samo na onu među spolovima, ona se razumijeva u najširem smislu riječi. Naravno, velika je zaokupljenost zaljubljenošću, sviđanjem, simpatijama. Ljubav, u najširem smislu riječi, vodeća je tema u spomenarima svih razdoblja.

Listajući spomenare, imate dojam da se sudionici nalaze jednom nogom u prošlosti, a drugom u budućnosti i da ne znaju kamo bi. – Kad se budeš udala...Kada budeš kupala sinčića kraj peći...Kada budeš pred oltarom – ali i: Kada vidiš dudicu / ti joj reci hvala / ona ti je pomogla / kad si bila mala.¹³ Psihološku podlogu relacije prošlost – sadašnjost – budućnost u spomenarima nalazim u traganju za kontinuitetom identiteta koje se javlja s razvojem pojma o sebi. Razmišljanje iz sadašnjosti o tome kako će se u budućnosti gledati na prošlost zahtijeva hipotetičko mišljenje koje se izražava postavkama "ako da", "možda", "ako onda", što je karakteristika formalnih operacija (12 godina), a to je vrijeme pisanja spomenara. Desetogodišnjacima je ovakav način mišljenja u zoni idućeg razvoja, a ono što je u zoni idućeg razvoja često se osvaja uz pomoć kompetentnijih vršnjaka u svijetu igre.

Osim razmišljanja o tome što je to prijateljstvo, u spomenarima je jasno izražena briga hoće li prijateljstvo potrajati i sačuvati se. Vlasnik spomenara nalazi mnoge hvalospjeve svo-

joj ljepoti i dobroti te dobre želje kao: Lijepa si ko leptir / što na cvijeće slijeće / ja ti želim puno / ljubavi i sreće (1920. – 2000.) – Snjeguljica je bila kraljica ljepote / a ti si Mirela kraljica dobrote (1962. – 1998.), ali vlasnik spomenara mora razviti toleranciju i za ovakve poruke: Vitka kao loza / pametna k'o koza / to ti želim od sve duše / i konopac oko guše (1980. – 2000.).

U spomenarima se daju i primaju različiti savjeti. Manje zbori više čuj / muškarcima ne vjeruj,... (1930. – 1990.). Slušaj savjet roditelja... (1928. – 2000.). Pazi na sebe, oprezna budi / upamti riječi zlobni su ljudi (1960.). Naravno, nezaobilazni su savjeti o ljubavi: One koji deset godina imaju / neka se dobro čuvaju / jer njima osobito dečki srce diraju (1990. – 2000.).

U spomenarima nalazimo i vrlo refleksivne govorne poruke, zgusnuta sadržaja, s težinom mudrosti. Ovakve poruke osobito vole adolescenti, a oni mlađi rado ih prepisuju tek naslućujući njihovo značenje. Ne govori uvijek što misliš / ali uvijek misli što govoriš (1963.).

Proučavanje organizacijskih načela spomenarskoga stiha i proze prepuštamo teoretičarima književnosti.

Trajnost i promjene spomenara u spontanoj kulturi djece i mladih

Spomenar u supkulturi djece i mladih prema podacima ovog istraživanja egzistira u Slavoniji barem od prve polovice 19. stoljeća pa do današnjih dana. Naravno, to što nismo našli starije spomenarske zapise ne znači da ih nije bilo.

Razgledajući spomenarske stranice u posljednjih stotinjak godina, uočava se kako spomenari "ostaju isti i bivaju različiti". Stihovi iz spomenara prenose se s generacije na generaciju. Iste stihove možemo naći i u razmaku od sto godina npr. Od koljevke pa do groba / najljepše je đaćko doba. U različitim spomenarima nalazimo različite varijante nekih stihova, što svjedoči o reinterpretacijama i inovacijama.

Vene, vene lala
Ljubičica plava
vene, vene sve
ali naše
prijateljstvo ne.

Spomenar I. V., 1939.

Vene, vene ruža i ljubica plava.
Vene, vene i sve drugo cvijeće,
ali naše prijateljstvo
nikad uvenuti neće.

Spomenar S. S., 1948.

Vene, vene ruža,
vene, vene lala
vene, vene sve
samo naše
prijateljstvo ne.

Spomenar M. S., 1956.

Vene, vene, sve šareno cvijeće
ali naše prijateljstvo, vjeruj meni neće.

Spomenar I. B., 2000. g.

Onaj tko upisuje stihove nema pred sobom pisani predložak, nego ih piše po sjećanju, pa odatle, kao i inače u usmenim književnim oblicima, svaki novi kazivač ima svoju, donekle drugačiju, interpretaciju. Slažemo se s tvrdnjom Alana Dundesa (prema Kekez, 1983.) koji kaže da kriterij usmenosti nije

valjan za razlikovanje folkloru od nefolkloru, jer se npr., likovna, plesna folkloru umjetnost ne prenosi usmeno, a uz to stanoviti verbalni folkloru oblici (epitafi, ulični napisi, spomenarski zapisi) ne prenose se usmeno, nego pismom. Ne prenose se samo stihovi spomenara s koljena na koljeno; prenosi se, uz reinterpetaciju i inovaciju, i cijela struktura spomenara, likovni izraz, načini stvaranja cjeline iz slike i riječi itd. Plete se staro da bi nastalo novo. Pritom se upleće nit vremena u kojem je spomenar nastao i svijeta koji ga okružuje. Tako se već 1933. godine na stranici spomenara iz Slavanskog Broda javlja Miki Maus, uz stihove koji su nastali prije njegova rođenja.

Sve do kraja prve polovice dvadesetog stoljeća djevojčice/djevojke imale su spomenare do udaje, pa su i sadržaji u starijoj dobi imali veću ozbiljnost. Prema kazivanju vlasnica spomenara iz prve polovice dvadesetog stoljeća, prije Drugog svjetskog rata djevojčice iz viših staleža dobivale su spomenare na poklon najčešće od roditelja i ranije, pa su do udaje imale i dva-tri spomenara. One siromašnije dobile su ga prvi put oko 14. godine. Tako se iz spomenara književnice Zlate Kolarić-Kišur (1894. – 1990.) vidi da je prvi spomenar dobila sa sedam godina. Gospođa Z. J. prvi je spomenar dobila 1926. godine (sedam godina), a drugi 1931. godine (jedanaest godina.). K. R. je svoj prvi spomenar dobila 1914. na poklon od brata za 19. imendan. U spomenaru K. S. prvi je upis iz 1889., kada je imala 15 godina, a posljednji 1898., kada je imala 24 godine. Nije poznato je li to njezin prvi spomenar. U spomenarima starijih djevojčica i djevojaka mogu se naći ozbiljne ljubavne izjave te više citata iz književnosti. Između pedesetih i osamdesetih godina spomenar kruži od petog do osmog razreda osnovne škole. Nakon osamdesete donja i gornja dobnu granica spušta se za godinu-dvije. Danas ih gotovo ne nalazimo poslije trinaeste (zamjenjuju ih pjesmarice), a na vrhuncu su u četvrtom razredu osnovne škole. Spuštanje na mlađu dob, naravno, nosi i neke promjene. Crteži postaju karakteristično dječji, rijetko se rabe književni predlošci i osobno sročene poruke. No tradicionalne govorne poruke (najčešće stihovi) najbrojniji su u spomenarima svih vremena. Poslije sedamdesetih godina više je onih razigranih i parodijskih. Tako se navedeni stari stih: Od kolijevke pa do groba... javlja i u ovoj varijanti: Od kolijevke pa do groba, najbolja je mačka dobra. Sve do sedamdesetih godina u spomenarima nalazimo daleko više tempere i vodenih boja, a onda počinje masovna upotreba flomastera. No spomenari cijelo to vrijeme zadržavaju svoju osnovnu strukturu. Onaj tko se upisuje zauzima jednu stranicu bijeloga papira na kojoj stvara cjelinu od slike i riječi. Manje je onih, i nekad i danas, koji samo nešto nacrtaju ili samo nešto napišu.

Spomenari i slične tvorevine stvaralaštva djece i mladih u svijetu

Folklor je, kaže Propp (1976.), internacionalna pojava. Postoji, na primjer, univerzalnost mitskih struktura u svjetskim razmjerima, igranje u kolu prošireno je u cijelom svijetu kao i motiv provlačenja, a motiv čudesnoga rođenja jedan je od najrasprostranjenijih motiva svjetskoga folklora. Prema nekim podacima, poznato je 345 varijanti Pepeljuge u raznih naroda na svim kontinentima. Različite skupine ljudskih bića u različitom vremenu i prostoru, primjećuje Turner (1989.), imaju i slična i različita kulturna očitovanja. Velika je sličnost u dječjim igrama diljem svijeta. Uspoređujući dječje igre iz različitih dijelova svijeta (Duran, 2001.), nalazimo, osim ostalih sličnosti, kako djevojčice oko desete godine počinju gatati i u tome traže odgovore na pitanja poput ovih: za koga ćeš se udati, koliko ćete djece imati, gdje ćete živjeti, kakav ćete auto imati itd. Velika sličnost u dječjim igrama diljem svijeta objašnjava se djelomično time što te igre zadovoljavaju slične razvojne potrebe djece. Kako spomenari, zaključujući po tematskim jezgrama tradicionalnih govornih poruka, zadovoljavaju potrebe koje su vezane s odrastanjem, s razumijevanjem prošlosti i budućnosti, s razumijevanjem kontinuiteta identiteta, ljubavi, prijateljstva, a to su razvojno psihološki bliske teme djeci različitih kultura, pitali smo se postoje li i dalje slična kulturna očitovanja ili su ona lokalna pojava.

Kada smo kratak opis naših spomenara i upit postoji li nešto slično u drugim zemljama objavili na e-mail listi koja pripada Udruženju za proučavanje igre (The Association for the Study of Play – TASP), o sličnim oblicima supkulture djece i mladih svjedočili su kolege iz Švedske, SAD-a, Grčke, Izraela, Njemačke, Australije.

Tragajući dalje za sličnim žanrovima tradicije djece i mladih na engleskom, njemačkom i ruskom govornom području, nalazimo nazivlja *autograph books*, *memory books*; na njemačkom *Poesiealbum*, *Stambuch*; na ruskom *albom-pesennik*. Kako nije opravdano sva ova nazivlja prevesti kao spomenar, jer ne odgovaraju potpuno hrvatskom spomenaru, u daljnjem tekstu služit ćemo se izvornim nazivima.

U knjizi Simona J. Bronnera (1988.) *American Children's Folklore* jedno je poglavlje posvećeno ovom obliku dječje tradicije, a nosi naziv *Remember me: Autograph Album*.¹⁴ Tradicija ovih albuma, kaže autor, preživjela je nekoliko stoljeća, iako je među školskom djecom bila najraširenija u 20. stoljeću. U 19. stoljeću vođenje albuma bila je oznaka viktorijanske otmjenosti. Britanske i američke dame molile su svoje prijatelje da im napišu nešto od sentimentalne poezije. Potkraj 19. stoljeća djeca su preuzela tu tradiciju i počela u albume upisivati humorističke i ljubavne stihove, a onda je to postao gotovo o-

bred prilikom napuštanja osnovne škole. (Zanimljivo je da ruski autori podrijetlo slične tvorevine nalaze u pjesmaricama otmjenih dana, koje su miješanjem staleža došle u ruke građanskoga sloja i izgubile nešto "od svoje otmjenosti".) Poruke u albumima, kaže Bronner, okrenute su prošlosti, ali su i priprema za budućnost¹⁵ (Kada budeš imala muža...).

"U jednom albumu piše: Sjeti me se / kad budeš daleko / i kad si samo napola budna, / Sjeti me se na dan svoga vjenčanja, / i pošalji mi komadić torte." (Bronner, 1988., 83)

Naši spomenari iz svih razdoblja puni su stihova tipa sjeti se. Tako se u našem uzorku od 1933. do 2000. povremeno javlja stih: Sjeti se na me / kad jedeš salame / a ja ću se na te / kad jedem salate. Od 1926. do 2000. provlači se stih: Sjeti se ljubavi / sjeti se sreće / sjeti se dana / što vratit se neće.

Stihovi koji se danas nalaze u albumima, navodi Bronner, uglavnom su razigrani i bezobrazni. Tematski se često vezuju uz udvaranje, ljubav, brak, karijeru, parodiju na izgled i inteligenciju. Kada ih pišu djevojčice, više je sentimentalnosti u izričaju. Pri izboru stihova djeca se obično oslanjaju na tradiciju. Tradicijski stihovi, kaže Bronner, uglavnom započinju: Sjeti se..., Kada..., Ruže su crvene..., a u nastavku se dopunjuju, mjenjaju, parodiraju. Dosta je humorističkih savjeta tipa: Čuvaj se dječaka smeđih očiju..., ali i onih mudrijih: Ne brini što ti je posao nevažan i nepoticajan, sjeti se da je i veliki hrast jednom bio mali žir. Za naše spomenare ne bismo mogli reći, kao Bronner, da su danas uglavnom razigrani i bezobrazni, ali je istina da je danas više takvih stihova nego nekad – poput ovoga: Sjede zec i zečica na jednome panju / a kad zec ode ti osta u drugome stanju (1988., 1996.). Sjeti se škole i reci joj hvala / što ti je pomogla da postaneš budala (1985., 1997., 2000.). I u našim spomenarima nalazimo dosta humorističkih savjeta na temu čuvaj se dječaka, poput stiha koji se provlači od 1970. do 2000. Čuvaj se dječaka jer su prave lole / pogotovo oni iz naše škole.

U 19. stoljeću, kaže Bronner, netko bi napisao: Kada sje-diš posve sam, / i razmišljaš o prošlosti, / sjeti se da imaš prijatelja / koji te nikad neće ostaviti, a danas djeca preferiraju ovakav pristup: Kad postaneš star i ružan / kao što se to neki-ma dogodi / sjeti se da imaš prijatelja / koji je star i ružan kao ti. U 19. stoljeću ozbiljne izjave ljubavi i prijateljstva bile su redovite u albumima, a sada su s prizvukom humora, čak i ismijavanja emocija. Bronner smatra da današnja djeca imaju problema s izričajima te vrste. Moramo reći da u našim spome-narima još uvijek nalazimo pretežno romantične, tople, tra-dicijske govorne poruke. Šaljivih poruka bilo je i nekada i dan-as, no danas ih je više. Kao i u američkim albumima, i kod nas ima mudrih poruka, pa smo čak izdvojili kategoriju re-

fleksivne govorne poruke s težinom mudrosti (vidi: tematske jezge uočljive u spomenarima).

Sličnost s našim spomenarima je očigledna, ali u američkim albumima, čini se, nije izražena likovna komponenta koja je i nekada i danas karakteristična za naše spomenare.

U tekstu o povijesti viktorijanskih obreda, koji se može naći na adresi home.kendra.com/victorianrituals/Victor/album.htm, nalazi se tekst koji nosi naziv *Autograph Albums*. U njemu se kaže: "Tijekom 16. i 17. stoljeća njemački su albumi imali rukom slikani grb te crteže scena i mjesta koji su bili popularni među studentima i svjetskim putnicima. U 17. i 18. stoljeću albumi su bili ukrašeni zabavnim crtežima, izrezanim i oslikanim siluetama. Međutim, meni su omiljeni albumi koji su za sobom ostavili viktorijanci. U ranom 19. stoljeću viktorijanski albumi bili su ukrašeni ručno naslikanim cvjetovima, likovima i goblenom. Ponekad su u njih upisivane molitve i ozbiljne misli, a davali su se prijateljima, članovima obitelji i nastavnici. Neki bi pisci u njih unijeli svoje osjećaje uz omiljenu pjesmu i sami nešto nacrtali. Ljubazne te riječi neće koštati ništa / traže tek mali napor / I stoga dok koračaš kroz život / Budi ljubazan sa svima."

U viktorijansko doba dijelili su se uvojci kose dragim osobama i lijepili u albume, što smo našli i u nekoliko naših spomenara.¹⁶ Naši spomenari iz svih razdoblja puni su ručno narisanih cvjetova. U spomenarskim stranicama iz prve polovice 19. stoljeća (Justina Diklić i Eleonora Mihelić, Gradski muzej Požega) nalazimo dvije slike vezene tankom iglom na papiru. Velika je sličnost između sljedećega viktorijanskog stiha i stiha pokraj njega, koji se susreće u posljednjih sto godina u našim spomenarima.

There is a little flower	(Ima jedan mali cvijetak	Ima jedan cvijetak,
It blooms in yonder lot,	Koji cvijeta tamo prijeko,	al' mu ne znam ime,
It whispers all I have to say	Šapuće sve što ti želim reći	mislim da se zove,
That is forget-me-not.	A to je ne-zaboravi-me.)	ne zaboravi me.

U prilog opisu viktorijanskog albuma navodi se kratak izvadak iz romana Laure Ingalls Wilder (1941.) Mali grad u preriji (*Litte Town on the Prairie*), koji govori o tome da su sve moderne djevojčice u Vintonu 1881. imale *Autograph Album* u koji su se upisivale prijateljice za sjećanje.

Još jedna tvorevina iz tradicije mladih u Americi ima doirnih točaka sa spomenarima. Naime, iz 19. stoljeća postoje opisi rukopisnih knjiga (*Autograph book*) koje su stvarali mladi na koledžima, a koji su prethodili godišnjacima, poput zbirke na sveučilištu u Princetonu.¹⁷

Ova zbirka sadrži 196 knjiga, napravljenih od bilježnica pisanih rukom. Što one sadrže? U knjigama se nalaze potpisi prijatelja iz razreda te njihove dobre želje (najbolje želje za 'li-

jepu suprugu' i 'sretnu smrt'), dijelovi omiljenih stihova, poruke ili potpisi nastavnika, pa čak i osobe koja je u koledžu čistila cipele. "Mnoge knjige imaju prekrasne listove i pisane su krasopisom, imaju i stripove, portrete i crteže." Tradicija ovih rukopisnih knjiga počinje slabjeti sredinom 19. stoljeća zbog osnivanja godišnjaka koledža (*college yearbooks*) poput *Nassau Herald* (1864.) i *Bric-a-Brac* (1875.).

U rječnicima njemačkoga jezika nalazimo za nas dva zanimljiva termina: *Poesiealbum* i *Stammbuch*.

Poesiealbum – album u koji prijatelji pišu za uspomenu pjesme ili izreke, posebno omiljen kod djece i mlađih djevojčica. (*Deutsches Wörterbuch*. Berlin. Gutersloh: Bertelsman Lexikon Verlag. ur. Wahrung 1977.)

Stammbuch – knjiga u koju nečiji prijatelji i znanci unose svoje ime zajedno s nekom izrekom, često uz odgovarajući crtež. (*Deutsches Wörterbuch*. München. Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe 1919-1984 in 33 Banden. Ur. Grimm J. W.)

Stammbuch – 1. (zastarijeva) knjiga u koju uspomene radi svoje ime s nekim stihovima, izrekama ili nečim sličnim unose gosti, prijatelji, znanci, 2. kratko za: rodoslovna knjiga (*Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden, hrsg. und bearbeitet vom wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter Leitung von Günter Drosdowski*, Mannheim u. a.: Bibliographisches Institut, 1976-1981).

Na koricama spomenara Adelhaide Sieber iz 1889. godine (Austro-Ugarska) piše *Poesie. Stammbuch* je, čini se, najprije pripadao svijetu odraslih, kao i rukom pisana poezija, a onda su dospjeli u djevojački i dječji svijet.

"Mnoge djevojke čuvaju *Stammbuch* u kojima ovjekovjećuju njihovi, ah!-tako prolazni prijatelji iz mladosti svoje, obično srdačno mlake, sentimentalne i neiskrene stihove."¹⁸

U Gradskom muzeju Požege čuva se crvena plišana "knjiga" bijelih stranica koja izgledom odgovara definiciji: knjiga u koju uspomene radi unose gosti, prijatelji, znanci svoje ime s nekim stihovima, izrekama ili nečim sličnim. Pripadala je mlađoj grofici Mariji Adamović Čepinskoj. Marija je bila starija kći grofa Julija Jankovića,¹⁹ a 1883. udala se za Belu pl. Adamovića Čepinskog i živjela u Čepinu. Crvena plišana knjiga potječe iz 1884., dakle kada je Marija već godinu dana bila u braku. Razlikuje se od spomenara (*Poesiealbum*) Adelhaide Sieber, jer se na jednu stranicu upisuje više osoba, što nije karakteristično za spomenare, a osim toga nema ni jedne slike. Ipak, u upisu Josipa pl. Mihalovicha spominje se izrijekom riječ spomenar u sljedećoj poruci:

Kad posjede moje vlasi, kad mi starost snagu svlada,
kad zazvonu zadnji časi, il me zovu iznenada Plutonovi

poklisari, da me sobom preko Lete u Had nosi Heron
plavi, onda s bogom ostaj sviete!
Tad prolitaj biele liste spomenara, listajući sustavi se
na te rieči Tvog iskrena i zahvalna

Josipa pl. Mihalovicha

U Čepinu 17. studena 1884.

Prebacimo se iz 19. stoljeća u 21. stoljeće! Spomenari (*Poesiealbum*) na njemačkom govornom području ne izumiru, samo poprimaju nove oblike, kako su to i ranije stoljećima činili. Promjene su se događale i u Hrvatskoj, no ova transformacija njemačkoga spomenara otišla je korak dalje. Dakle, vi se više ne upisujete u neku plišanu knjigu s bijelim stranicama, već na nečiju web spomenarsku stranicu. I sama sam se na taj način upisala u Laurin spomenar.²⁰

Na adresi www.meinpoesiealbum.de naći ćete *Najveći njemački spomenar* s više od 1000 upisa, uz zahvalu svima onima koji su ga dopunili ili to još uvijek čine. Sve govorne poruke razvrstane su u 23 tematske cjeline, o kojima postoje statistički podaci. Po tematskoj jezgri, ove poruke slične su govornim porukama iz naših spomenara, a najviše je onih koje se, kao i kod nas, odnose na ljubav.

U ruskoj literaturi za slične pojave nalazimo izraze: *al'bomy*, *rukopisni shko'lny al'bom*, *al'bom pesennik*, *devičii albom-pesennik*. Dva su relevantna projekta u Rusiji, a bave se između ostalog ovom pojavom. Prvi nosi naziv: Fol'klor i posfol'klor: struktura, tipologija, semiotika (www.mpsf.org/virtual/Mast4/Mast4.html) (www.ruthenia.ru:8085/folklore/Mast4.html), a drugi je u okviru web-katedre: filozofska antropologija (anthropologia.spbu.ru/ru/index.html).

Vrlo su zanimljivi Borisovljevi tekstovi: *Kulturna antropologija djevojaštva* (2001.) i *Evolucija žanra djevojačkih albuma od 1920. do 1990. godine* (1997.). Autor se između ostalog bavi i malim žanrovima albumne romantične djevojačke kulture. Podrijetlo suvremenoga školskog albuma pjesmarice vidi u ruskom domaćem albumu iz 19. stoljeća te u elitnim literarnim albumima s originalnim, rukom prepisivanim, tekstovima. Evolucija albuma povezana je s prodiranjem albuma u kulturni život socijalnih grupa nižega ranga. Pansioni, ženske gimnazije, tečajevi bili su mjesta staleškoga miješanja i postali su osnovni kanal prenošenja albumne tradicije od privilegiranih socijalnih slojeva k slojevima s nižim sociokulturnim statusom. Naravno, ovo je dovelo do promjena repertoara albuma. Razmatrajući sadržaj "novih" albuma (nastalih između 1960. i 1980.), Borisov ističe kako važno mjesto ima određenje ljubavi i prijateljstva.

Ljubav – to je buket u kojem često nalazimo trnje.

Ljubav – to su dvije budale s povišenom temperaturom.

Katkada se izmišljaju formule ljubavi koje su osobita imitacija matematičkoga zadatka i simbola koji daju rezultat: Ja te volim. Borisov navodi karakterističan stih koji neodoljivo podsjeća na sličan stih iz naših spomenara.

Ruski stih

Ti hoćeš saznati koga ja ljubim
Evo nije teško odgonetnuti
Budi pažljiv čitatelj
Eto više ne mogu pisati.

Hrvatski stih

Ti me pitaš koga volim
Evo da ti odgovorim
Brzo čitaj prva slova
Evo tebi odgovora.

Kao i u spomenarima na početku albuma nalaze se upute vlasnika:

Iz ruskog albuma (1948.)

Molim album ne prijeti,
listove mi ne kidati,
i maloj djeci u ruke ne davati!

Iz hrvatskog spomenara (1950. – 2000.)

Riši, piši, ali jedno dobro znaj
listove mi ne kidaj!

Velika je sličnost i između drugih stihova:

Ruski stih 1948.

Kada postaneš baka,
stavi svoje naočale
I zajedno sa svojim djedom
pročitaj ove stihove.

Hrvatski stih 1928. – 1998.

Kada budeš stara, osjedjela baka,
Uzmi ovu knjigu – uspomenu đaka.

U ruskim djevojačkim albumima upotrebljavaju se, kao i u nas, gotovi modusi (tradicionalne spomenarske govorne poruke – poput ovih navedenih), osobna obraćanja i poruke iz književnosti. Razmatrajući prirodu evolucije albumnoga žanra Borisov primjećuje da je nakon 1970. manje osobnih obraćanja vlasniku, što je imalo važnu ulogu pogotovo od 1920. do 1940. Kao što smo već naveli, pomicanjem dobne granice vlasnica i u našim spomenarima nalazimo sve manje osobnih govornih poruka. Borisov navodi da se oko 1940. albumi politiziraju i to traje sve do 1960. U tom razdoblju dosta je pjesama vezanih za rat, domoljubnih pjesama s naslovima poput *Partizan željezničar*. U našem uzorku ne nalazimo ovu pojavu ni u jednom razdoblju. Spomenari su uvijek bili intimistički, topli, osobni. Ruski albumi imaju likovnu komponentu. Od 1920. do 1940. česti su crteži olovkom, a nakon 1960. flomasterom.

Nakon 1960. u ruskim albumima javljaju se zakoni mladih i zakoni ljubavi. Kod nas ovi zakoni kruže među mladima, ali ne u spomenarima. Spomenar je zadržao svoju "kласičnu formu", a uz njega su se pojavile bilježnice u kojima mladi skupljaju pjesme, priče, načine gatanja, zakone mladih, zakone ljubavi itd., a zovu ih različitim imenima, kao: svaštara, moje gluposti i sl. Jedan dio sadržaja o kojima piše Borisov opisujući školski album pjesmaricu (klišeji za ljubavna pisma

i posvete na fotografijama itd.) kod nas se nalaze u pjesmaricama koje imaju djevojke potkraj osnovnoga i tijekom srednjega školovanja. Govoreći o postfolkloru, Neklyudov kaže da veliko značenje za folklornu transmisiju ima davna tradicija rukopisnih pjesmarica i albuma, iz kojih potječu takvi sintetički supkulturni oblici kao što su vojnički, školski, djevojački i drugi albumi. Oni uključuju i stare originalne tekstove, ali i stilski i sadržajno transformirane tekstove gradskog folklor.

Kalashnikova (2001.) primjećuje kako se u rukopisnim albumima i pjesmaricama često, po sjećanju, citiraju literarna djela te kako je vrlo zanimljivo analizirati način na koji se "redigiraju". Ovu zanimljivost nalazimo i kod nas.

Traganjem za sličnim žanrovima djece i mladih na engleskom, njemačkom i ruskom govornom području tražili smo odgovor na pitanje jesu li spomenari naša supkulturna specifičnost ili je ovaj žanr u službi nekih općih razvojnih potreba. Bez obzira na to je li ovaj žanr odnekale došao ili je ovdje nastao, pravo je pitanje zašto se tako dugo zadržao. Na sličan problem naišla sam kada sam uspoređivala ulične igre iz Slavonije, s Novog Zelanda i iz Velike Britanije (Duran, 2001.). Tada sam na osnovi zapanjujuće sličnosti igara zaključila da su igre u prvom redu u službi onoga po čemu smo slični, a ne različiti (i uza sve kulturne specifičnosti). Mislim kako ova tvrdnja vrijedi i za spomenar kao tradicijski žanr spontane kulture djece i mladih.

Prikupljena građa svjedoči o žilavosti forme, o njezinu kontinuitetu i mogućnostima prilagodbe novim povijesnim okolnostima. Uz reinterpetaciju i inovaciju prenose se ne samo tekstovi nego i cijela struktura spomenara, likovni izraz, načini stvaranja cjeline iz slike i riječi. Analiza sadržaja opravdala bi novu definiciju forme i morfološki opis.

BILJEŠKE

¹ Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete je svaka osoba mlađa od 18 godina. Djetinjstvo se u razvojnoj psihologiji najčešće određuje kao razdoblje koje traje do puberteta (trinaesta, četrnaesta godina). Ja rabim termin *dječji narod* za sve one koji ne pripadaju svijetu odraslih, a stvaraju alternativnu kulturu koja je ponekad i suprotstavljena normama odraslih. Spomenare su u istim razdobljima ponekad imale i djevojčice od npr. jedanaest godina i djevojke od sedamnaest.

² Danas su vlasnici spomenara zaista isključivo đaci, i to uglavnom djevojčice. (Spomenar se najčešće ispunjava u četvrtom razredu osnovne škole.) Na osnovi ankete u tri osječke osnovne škole saznajemo da spomenar ima 67% djevojčica četvrtog razreda i 16% dječaka. I nekoć su vlasnici spomenara bili najčešće đaci, ali ne samo đaci (jer su ga imali i oni stariji od petnaest godina).

³ Krajnje je vrijeme da se spomenari iz 19. i s početka 20. stoljeća prikupe jer se još uvijek mogu naći u obiteljima.

⁴ U spomenarima se nalaze mnogi intimni rukopisi, pa su neki vlasnici tražili da se ne spominje njihovo puno ime i prezime. Zbog toga u literaturi navodimo samo one spomenare koji se nalaze u muzejima.

⁵ U našem uzorku stih nalazimo 1956., 1962., 1978., 1985., 1993. i 2000. godine.

⁶ U našem uzorku 1960., 1972., 1975., 1984., 1988., 1990., 1998. i 2000. godine.

⁷ U našem uzorku iz godina 1933., 1948., 1966., 1964., 1978., 1997. i 2000.

⁸ Ovaj šaljivi stih nalazimo od 1956. godine.

⁹ Ovaj šaljivi stih u našem uzorku javlja se prvi put 1939., a nalazimo ga u svim desetljećima do današnjih dana.

¹⁰ U izdanju Naklade Slap, Jastrebarsko, u tisku je knjiga: M. Duran, *Tradicija spontane kulture djece i mladih I – spomenar i dnevnik*.

¹¹ "Izražajnu funkciju definira Buhler kao rezultat ovisnosti poruke o pošiljaocu, čiju unutrašnjost ona izražava. Nešto preciznije, pod imenom emotivne funkcije, određuje Jakobson: Tzv., emotivna ili 'izražajna' funkcija, usredotočena na pošiljaoca, služi direktnu izražavanju govornikova stava prema onome o čemu govori. Izražajna funkcija bila bi, prema tome, svojevrsno proširenje osnovne prikazivačke funkcije: ona bilježi odjek predmeta u sferi pošiljaočeve duševnosti. U lirskoj pjesmi izražajna funkcija često do te mjere nadjačava prikazivačku da se odnos osnove i dopune obrće u njezinu korist." Kravar, 1983., str. 499-500.

¹² Stihovi koje smo naveli kao primjer za pojedine tematske jezgre nalaze se u različitim varijantama u različitim razdobljima. Zato ne navodimo posebno godinu da ne bismo čitatelje naveli na pomisao da se određeni stih javlja samo u to vrijeme. Tako je, na primjer, stih koji se odnosi na prijateljstvo (Prijateljstvo i prijatelj / lijepe su to riječi / ali pravo prijateljstvo / teško je steći) – prepisan iz spomenara iz 1966. No u spomenaru iz 1938. nalazimo stih: Prijateljstvo, prijateljstvo / to su lake riječi / Ali je teško, vrlo teško / lijepo prijateljstvo steći. / Zbog toga mislim da navođenje godine, u ovom kontekstu, za svaki stih nema smisla.

¹³ Poruke za budućnost koje počinju s *kada* nalazimo u svim razdobljima. (Ove su uzete iz spomenara: 1928., 1968., 1933., 1996. – ali ima ih i dalje.)

¹⁴ Zanimljivo je da nema objašnjenja za pojmove *autograph album* i *autograph book* u sljedećim rječnicima: 1.) *Websters New International Dictionary of English Language*. Second Edition. Springfield, G. and C. Merriam Company, Publishers, 1956.; 2.) A. S. Hornby. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Sixth Edition. Oxford, Oxford University Press, 2000.; 3.) *Longman Dictionary of English Language and Culture*. Fourth Impression. Harlow, Longman, 2000. No valja napomenuti da riječ spomenar nalazimo kod nas tek u Rječniku hrvatskoga jezika iz 1991. i 2000., tj. ova riječ nije bila uvrštena u Akademijin rječnik.

¹⁵ Ne misli se bukvalno "priprema za budućnost". No poznato je iz razvojne psihologije da u djetinjstvu postoji, kako je to rekao Vigotski, generalizirana afektivna tendencija da se bude odrastao, što se onda odražava preuzimanjem uloga odraslih u simboličkoj igri, u gatanju (oko desete godine) o tvom budućem životu kao odrasle osobe itd.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 529-554

DURAN, M.:
SPOMENAR...

¹⁶ Uvojke kose našli smo zalijepljene u tri spomenara. Jedan je iz 1981., drugi iz 1984., a treći iz 1985. godine. Kod nas je postojao običaj da se sačuva uvojak kose kod prvoga šišanja djeteta. U spomenaru iz 1981. vlasnica spomenara je na prvoj stranici zaljepila svoju dječju fotografiju i uz nju uvojak kose, a u spomenarima iz 1984. i 1985. zaljepile su ih prijateljice koje su se upisale u spomenar.

¹⁷ U biblioteci sveučilišta Princeton može se naći *Autograph Book Collection* iz 1825. – 1884., kao i njezin opis. (infoshare1.princeton.edu:2003/libraries/firestone/rbsc/finding_aids/autograph.html)

¹⁸ Ova rečenica nalazi se u predgovoru Albuma sjećanja: Spoznaj samog sebe, koji u 19. stoljeću izdavač J. J. Weber /Leipzig/ nudi mladima umjesto Stammbucha. Album ima 25 pitanja na koje odgovaraju oni koji se upisuju. Vrlo slični leksikonima koje prave djeca i mladi u Hrvatskoj (osnovna, ali i srednja škola).

¹⁹ Julije Kempf (1930.). *O grofovskoj porodici Jankovića – Daruvarskih*. Zagreb: Zaklada tiskare Narodne novine.

²⁰ Spomenar se nalazi na adresi: (members.tripod.de/laura0212/poesiealbum/poesie01.html)

LITERATURA

Antropologija (2002.) (<http://anthropologija.spbu.ru/ru/index.html>)

Autograph Book Collection 1825 – 1884 (2002.) (http://infoshare1.princeton.edu:2003/libraries/firestone/rbsc/finding_aids/autograph.html)

Bahtin, M. (1978.), *Stvaralaštvo F. Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*. Beograd: Nolit.

Belousov, A. F. (ur.) (1998.), *Russkii shkolnyi fol'klor. Ot 'vyzyvaniia' Pokovoj damy do semeinykh rasskazov*. Moskva: Ladimir.

Borisov, S. B. (1993.), *Latentnye fenomeny kul'tury (opyt sociologicheskogo issledovaniya lichnykh dokumentov devushek) Avtoreferat diss. soisk. uchenoi stepeni kandidata filosofskih nauk v vide nauchnogo doklada*. Ekaterinburg. (<http://www.ruthenia.ru:8085/folklore/borisov1.htm>)

Borisov, S. B. (1997.), *Evolycija žanrov devičegogo alboma v 1920-e - 1990-e godi. Šadrinskij almanah. Vipusk pervij*. Šadrinsk. 87-110.

Borisov, S. B. (2001.), *Kul'turanthropologija devičestva*. (http://anthropologia.spbu.ru/ru/texts/borissv/girlhd_0.html)

Bronner, S. J. (1988.), *American Children's Folklore*. Arkansas: August house/Little Rock.

Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Banden, hrsg. und bearbeitet vom wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion unter Leitung von Gunter Drosdowski, Mannheim u. a: Bibliographisches Institut, 1976 – 1981.

Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. Fotomechanischer Nachdruck der Erstausgabe 1919-1984 in 33 Banden, München: dtv, 1984.

Deutsches Wörterbuch, hrsg. in Zusammenarbeit mit zahlreichen Wissenschaftlern und anderen Fachleuten, Gutersloh: Bertlsmann Lexikon Verlag, 1970.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 529-554

DURAN, M.:
SPOMENAR...

Duran, M., Irović, S. (1994.), *Ratni leksikon osječke djece (neki aspekti doživljaja rata učenika sedmih razreda osnovne škole*. U: N. Šikić, M. Žužul, I. Fattorini (ur.), *Stradanja djece u domovinskom ratu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Duran, M. (2001.), *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Fol'klor i postfol'klor: struktura, tipologija, semiotika. (2002.) (<http://www.mpsf.org/virtual/Mast4/Mast4.html>) (<http://www.ruthenia.ru:8085/folklore/Mast4.html>)

Kalahsnikova, M. V. (2001.), *Literaturnye proizvedeniya v al'bome*. (<http://www.ruthenia.ru:8085/folklore/kalashnikova1.htm>)

Kampf, J. (1930.), *O grofovskoj porodici Jankovića-Daruvarskih*. Zagreb: Zaklada tiskare Narodne novine.

Kekez, J. (1983.), *Usmena književnost*. U: Z. Škreb, A. Stamać (ur.), *Uvod u književnost*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Kon, I. S. (1988.), *Rebenok i obščestvo*. Moskva: Nauka.

Kon, I. S. (ur.) (1983.), *Etnografija detstva*. Moskva: Nauka.

Kravar, Z. (1983.), *Lirske pjesme*. U: Z. Škreb, A. Stamać (ur.), *Uvod u književnost*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Lacoss, J. (1999.), *Game Traditions: Lessons for Life*. *SEEFA Journal*, 4 (1): 47-54.

Laura's Poesiealbum (2002.) (<http://members.tripod.de/laura0212/poesiealbum/poesie01.html>)

Neklyudov, S. Y. (2001.), *Fol'klor i postfol'klor: struktura, tipologija, semiotika*. (<http://www.ruthenia.ru:8085/folklore/Mast4.html>)

Neklyudov, S. Y. (2002.), *Neskol'ko slov o "postfol'klore"*. (<http://www.ruthenia.ru:8085/folklore/postfolk.htm>)

Osorina, M. V. (1983.), *Sovremenij detskij folklor kak predmet mez'disciplinarnih issledovanij*.

Opie, I. i Opie, P. (1969.), *Children's games in street and playground*. Oxford: Oxford Univ. Press.

Opie, I. i Opie, P. (1977.), *The Lore and Language of Schoolchildren*. London. *Sovetskaja etnografija*, 3, 34-45.

Poesiealbum – das grosste deutsche (2002.) (<http://members.aol.com/chriswalu/welcome.htm>)

Poesiealbum (2002.) (<http://www.hausfrauenseite.de/kinder/poesie.html>)

Propp, V. (1976.), *Folklor i destrvitelnost*. Moskva: Nauka.

Rječnik hrvatskoga jezika (2000.), ur. Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.

Slike iz spomenara Justine Diklić i Eleonore Mihelić (1848.), Mapoteka, Fa. 176. Gradski muzej Požega.

Spomenar Terezije Novaković (1906.), KU KHZ 16/77. S. Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Spomenar K. Novaković (1911.), KU KHZ 17/ 77. S. Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Spomenar Marijane Mesić (1913.), KU KHZ 24/85. S. Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 529-554

DURAN, M.:
SPOMENAR...

Spomenar Mire Pavetić (1933.), KU KHZ 101/80. S. Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Spomenar Pauline Najer (1888.), U 1186. Muzej Slavonije Osijek.

Spomenar Zdenke Rakoš (1918.), U-1028. Muzej Slavonije Osijek.

Spomenar Zlate Kolarić-Kišur (1901.), 218/80, inv KH – 1218. Gradski muzej Požega.

Spomenar Josipe Trdić (1914.), Arhiva Trdić. Gradski muzej Požega.

Spomenar Ljubice Čelap (1908.), ulaz 66/2001. Gradski muzej Požega.

Spomenar Marije Adamović Čepinske (1884.), Arhiva Janković. Gradski muzej Požega.

Sutton-Smith, B. (1972.), *The Folkgames of Children*. Austin.

Turner, V. (1989.), *Od rituala do teatra*. Zagreb: August Cesarec.

Victorian Rituals History of the Autograph Album (2002.) (<http://home.kendra.com/victorianrituals/Victor/album.htm>)

Vinogradov, G. S. (1925.), *Detskij folklor i byt*. Irkutsk: Narodna pedagogika.

Wilder L. I. (1941.), *Little Town on the Prairie*. First published in 1941. Revised edition.

Weiss, H. (1999.), *Draznilkas – Russian Children's Taunts*. *SEFA Journal*, 4 (2): 35-46.

Spomenar – Traditional Genre of the Spontaneous Culture of Children and Youth

Mirjana DURAN
Teacher-Training College, Osijek

Post-folklore or the so-called third culture is distanced from official, elite culture as well as from patriarchal, rural culture. Since it has not been studied enough, when discussing its artefacts, whose creators and conveyors are children and youth, we enter an almost unexplored area. *Spomenar* is a form in the tradition of Croatian children and youth culture which has been passed from generation to generation since the 19th century. The aim of this paper is to determine the content of autograph albums, their durability, and reference to similar forms in the world (Autograph Album, Poesiealbum, Albom-pesennik). 108 autograph albums dating from 1874 to 2000 were collected for the purpose of the investigation and their content was analysed. The oldest pages in the sample go back to the first half of the 19th century. Between 1874 and 2000 autograph albums had a relatively stable structure. There is a certain synthesis of art and language expression. The main topics of "autograph album artists" are flowers, landscapes, beautiful female and funny male characters. Pencils, crayons, pen-and-ink, tempera and felt pens are used. Types of messages that can be found include: personal non-traditional verses, verses taken from literature, and, the most

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 13 (2004),
BR. 3 (71),
STR. 529-554

DURAN, M.:
SPOMENAR...

numerous, traditional autograph album verses passed on from age to age. 690 different traditional autograph album verses are sorted according to the main topic and their relationship to it. The categories received in this way are brought into connection with developmental psychological background. There is a great similarity to the artefacts of children and youth in English, Russian and German speaking language communities.

Das Poesiealbum als traditionelles Genre in der spontanen Kultur von Kindern und Jugendlichen

Mirjana DURAN
Hochschule für Lehrer, Osijek

Postfolklore oder die sog. dritte Kultur distanziert sich von der offiziellen Elitekultur einerseits, aber auch von der patriarchalischen Dorfkultur andererseits. In Bezug auf Erzeugnisse der dritten Kultur, die von Kindern und Jugendlichen hervorgebracht werden, eröffnet sich dem Forscher hier ein fast unberührtes Terrain (zumindest in Kroatien). Der Brauch, ein Poesiealbum anzulegen und zu führen, überträgt sich in der Tradition der spontanen Kultur von Kindern und Jugendlichen von Generation zu Generation. Dieser Brauch geht mindestens bis ins 19. Jahrhundert zurück. Dieser Aufsatz sollte ermitteln, was Poesiealben enthalten, wann sie in Erscheinung treten, wie lange sie "in Umlauf" sind und welche ähnlichen Bräuche es in anderen Ländern der Welt gibt (kroat. *spomenar*, engl. *autograph album*, russ. *albom-pesennik*). Die Autorin analysierte den Inhalt von 108 Poesiealben aus der Zeit von 1874 bis 2000. Die ältesten der eingesehenen Alben stammten aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Die Poesiealben des untersuchten Zeitraums (1874 – 2000) weisen eine relativ beständige Struktur auf, in der sich sprachlicher und künstlerisch-gestaltender Ausdruck gewissermaßen zu einer Synthese verbinden. Die beliebtesten Motive der darin zum Ausdruck kommenden kleinen "Künstler" sind Blumen, Segelboote, Landschaften und Veduten, schöne Mädchen- und Frauengestalten sowie lustige Männerfiguren. Gezeichnet und gemalt wird mit Bleistiften, Buntstiften, Tusche, Tempera- und Aquarellfarben, Filzstiften. Die verwendeten Texte bestehen aus persönlichen, also nicht traditionellen Formulierungen, aus literarischen Zitaten sowie aus Sprüchen, die von Generation zu Generation weitergegeben werden. Insgesamt 690 verschiedene Einträge wurden nach ihren Themen sortiert sowie nach der Art und Weise, in der die jeweiligen Themen behandelt wurden. Die solchermaßen erhaltenen Kategorien wurden in Bezug gesetzt zu jeweils unterschiedlichen Etappen in der psychologischen Entwicklung. Es bestehen große Ähnlichkeiten zwischen den Bräuchen, die von Kindern und Jugendlichen im englischen, russischen, deutschen und kroatischen Sprachraum gepflegt werden.